

Eesti tööhõive struktuurimuutus aastatel 1989–2017 ja selle piirkondlikud erisused

MIHKEL SERVINSKI
Statistikaameti
juhtivanalüütik

MÄRT LEESMENT
Statistikaameti
juhtivanalüütik

Üleminek sotsialistlikult majandussüsteemilt kapitalistlikule töi kaasa põhjalikud muutused Eesti tööhõive struktuuris. Pole olemas ühest vastust, milline hõivestruktuur toetab parimal viisil majanduse edenemist, kuid aina enam hinnatakse mitmekülsete teadmiste ja oskustega töötajad.

Artikli eesmärk on anda ülevaade Eesti tööturul toimunud struktuursetest muudatustest ja nende maakondlikest erisustest, mille juurde on toodud rahvusvahelisi võrdlusi. Eesti andmed pärinevad peamiselt Statistikaameti tööjõu-uuringust.

Eesti taasiseseisvumisaja esimene tööjõu-uuring tehti aastal 1995 professor

Kalev Katuse eestvedamisel. Meeskond korraldas uuringu laiendatud versioonis: andmeid koguti sellisel moel, et oli võimalik koostada Eesti tööturu ülevaade tagasiulatuvalt aastast 1989.

Struktuursete muudatuste kirjeldamiseks oleme valinud aastad 1989, 1999, 2008 ja 2017. Valiku põhjendus on joonisel 1, kus on näidatud hõivatute arvu muutus Eestis aastatel 1989–2017. Muutuste kirjelduse toome allpool peatükis „Hõivatute arv Eestis”.

TEOREETILINE TAUST. Majandusarengu eesmärk on suurendada elanike jõukust. Põhimõtet saab laiendada ka riigi tasandile – elanikud (kui riigi kõige olulisem vara) peaksid olema hõivatud sellise tegevusega, mis toodaks võimalikult palju rikkust. Missugune tegevus toob enim rikkust? Kui võtta eelduseks, et vaba turg paigutab ise ressursid võimalikult optimaalselt, uurime, missugune areng on toimunud plaanimajandusest turumajandusse siirdunud riigi tööjõu paigutumisel ning seda, kas see on olnud kooskõlas muutustega teistes Euroopa riikides.

Muutused majanduses ja taustsüsteemis üldisemalt on mõjutanud seda, kuidas ja kus inimesed endile elatist teenivad. Näiteks McCordi ja Sachsi järgi on majanduse arenguga pikas plaanis seotud järgmised struktuursed muutused.

- ▶ Energiavajaduse suurenemine. See oli seotud eelkõige aurumasina leiutamisega ning tõi kaasa fossiilsete kütuste massiivse kasutamise.
- ▶ Muutused põllumajanduses. Kasvav majandus nõudis läbimurret, et tekiks kõrge tootlikkusega põllumajandus, vabastamaks põllumajandussektorist tööjõudu toidutootmisega mitteseotud tegevusele. Nii seda kui ka eelmist muutust soodustas oluliselt transpordi ja kaubanduse areng.
- ▶ Teadmise tähtsuse kasv. Alates tööstusrevolutsioonist on maailmamajanduse areng sõltunud süsteemsest teadmiste tootmisest, kus mängivad olulist rolli kirjaoskuse levik, avalik haridus, tööstuslik uurimis- ja arendustegevus ning riiklikud investeeringud teadusesse ja tehnoloogiasse. Juba mõistmist, et innovatsioon on pikaajalise arengu võti, võib pidada innovatsiooniks.
- ▶ Suremuse märkimisväärne vähenemine, mis on ühteaegu nii arengu tulemus kui ka eeldus. Iga järgnev põlvkond nõuab inimese kohta rohkem investeeringuid inimkapitali kui eelnev.
- ▶ Linnastumine. Nähtuses peegeldub põllumajanduse areng: tänu kõrgele tootlikkusele ei pea rahvastiku toitmisega tegelema enam nii suur osa tööjõust, kes saab nüüd liikuda tööstusesse ja teenindusse. Suurem rahvastikutihedus ja inimkontaktide arv soodustavad omakorda tööstuse ja teeninduse arengut. (McCord, Sachs 2013)

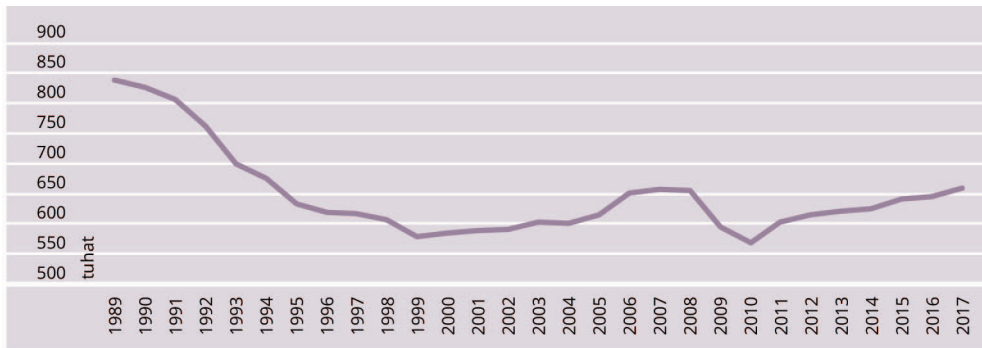
Tööturu seisukohast tähendab see üldises plaanis, et hõivatud on liikunud põllumajandusest tööstusesse ja teenindusse. Fuchs (1968) kirjeldab, et kui Inglismaal alguse saanud üleminekut põllumajandusest tööstusel põhinevale majandusele peeti revolutsiooniliseks, siis tööjõu liikumine tööstusest teenindussfääri (mis kõige selgemini arenes välja Ameerika Ühendriikides) toimus märksa „vaiksemalt”.

Rutkowski on uurinud siirderiikide tööturgude arengut ning toonud välja põhjused, miks on muutused hõivestruktuuris olulised. Muutustel on kaugeleulatav mõju tööturule – muutuvad ametikohad, sageli ka regionaalne paiknemine. Kasvavates tegevusharudes loodud töökohad nõuavad sageli teistsuguseid oskusi ning paiknevad teistes piirkondades kui töökohad, mis kaovad kahanevates harudes. Juhul kui olemasolevad teadmised ja oskused ei ole vastavuses uute töökohtade nõuetega, võib kaasneda struktuurne ja siirdetööpuudus. Muutused võivad ebamugavust (kulutatud aeg ja vaev) tekitada ka indiviidi tasandil. Samas on hõivestruktuur nii majandusarengu kui ka siirdeprogressi näitaja: kui edukalt on suudetud tööjõudu tertsiaarsektoris paigutada. (Rutkowski 2006)

Tertsiaarsektori osatähtsuse kasvu põhjused ei ole alati üheselt mõistetavad ning aja jooksul on need muutunud. Üks võimalikest tõukejõududest on suurenenud nõudlus teenuste järele (toodete arvelt). See tugineb Clarki vajaduste hierarhia hüpoteesile, mille kohaselt teenused rahuldavad kõrgemaid vajadusi kui tooted ning sissetuleku kasvades kasutatakse suurem osa sissetulekust teenuste ostmisele (Clark 1940). Van Ark ja kaasautorid (2008) lisavad, et mitmed traditsioonilised majapidamistegevused on viidud turule, ja toovad näiteks kodust väljas söömise, koristamis(teenus) ja hooldusabi.

Schettkat ja Yocarini toovad esile veel ühe põhjuse – muutunud on sektoritevaheline tööjaotus, mis on soodustanud spetsialiseeritud teenuste kasvu (2003). Teisisõnu, kuna tööstusettevõtted spetsialiseeruvad ja palkavad „teenuste” protsesse täitvaid töölisi üha enam mujalt (ega hoiavad neid alaliselt enda juures palgal), kasvab teenuste sektoris hõivatute osatähtsus (*ibid.*).

HÕIVATUTE ARV EESTIS. Hõivatute arvu muutumises saame eristada nelja ajavahemikku (joonis 1):

JOONIS 1. Hõivatute arv Eestis 1989–2017, tuhandetes

Allikas: Statistikaamet

- 1989–1999 – hõivatute arvu märgatav kahanemine, mis on seotud Eesti taasiseseisvumise järel riigis toimunud riigikorralduslike, demograafiliste, majanduslike ja sotsiaalsete muudatustega. Pole üheselt kokku lepitud, millal üleminek sotsialistlikult korrald kapitalistlikule Eesti elus lõppes, paljudes valdkondades kindlasti enne 1999. aastat, aga hõivatute arvu muutumise seisukohalt oli selleks aastaks 1999.
- 1999–2008 – hõivatute arvu kasvamine. Selle etapi lõpuks oli Eesti jõudnud majandusbuumi, millele järgnes majanduskriis.
- 2008–2010 – hõivatute arvu kiire kahanemine. Majanduskriis, mille ajal toimunud muutused tööturul on kindlasti uurimist vääriv teema, aga käesolevas artiklis me sellel küsimusel põhjalikumalt ei peatu.
- 2010–2017 – hõivatute arvu kasvamine. Majanduskriisist väljumine. Võib muidugi väelda, millal oli Eesti 2008. aastal alanud kriis läbi, aga hõivatute arvu dünaamikat vaadates saame väita, et aastaks 2017 oli Eesti kriisist väljunud.

Hõivatute paiknemine maakonniti.

Saame öelda, et ajavahemikus 1989–2017 on hõivatud maakonniti jaotunud äärmiselt ebaühtlaselt. Võrreldes aastaid 2017 ja 1989, saab väita, et kõikides maakondades

on hõivatute arv 2017. aastal väiksem. Kõige rohkem on hõivatute arv kahanenud Ida-Viru maakonnas (66 900 võrra), Harju maakonnas (20 600 võrra) ja Lääne-Viru maakonnas (14 100 võrra). Eestis kokku kahanes hõivatute arv 1989. aasta ja 2017. aasta võrdluses 179 000 võrra.

Võrreldes aastaid 1999 ja 2017, saame öelda, et sotsialistlikult ühiskonnalt kapitalistlikule ülemineku lõppemisega on 2017. aastal hõivatuid rohkem üheksas ja vähem kuues maakonnas. Kõige rohkem on hõivatute arv kasvanud Harju maakonnas (67 800). Eestis kokku oli vaadeldud aastate võrdluses 2017. aastal hõivatud 79 100 inimest rohkem.

Võrreldes hõivatute arvu majandusbuumi tippaastal 2008 ja aastal 2017, saame öelda, et hõivatute arv on kasvanud neljas maakonnas (Harju, Saare, Võru ja Põlva maakond). Nendes maakondades kasvas vaadeldud aastate võrdluses hõivatute arv 26 000 võrra, sh Harju maakonnas 21 400 võrra. Kokku kasvas hõivatute arv neil aastail Eestis 2400 võrra. Hõivatute arvu järgi on Eesti eelmise kümnendi lõpu majanduskriisist väljunud, aga 11 maakonna kohta seda hõivatute arvu põhjal väita ei saa. Muidugi ei tähenda see, et need 11 maakonda oleksid endiselt majanduskriisist, kuid kriisist väljumise väite tõestuseks tuleks seal kasutada teisi näitajaid.

Hõivatute maakondlikku struktuuri vaadates äratub tähelepanu, et Harju

maakonna osatähtsus on kasvanud kõigil aastatel, mida võrdluseks kasutasime. Aastate 1989 ja 2017 võrdluses näeme, et hõivatute osatähtsust kogu Eesti hõivatute arvus on kasvatanud kolm maakonda: Harju maakond (8 protsendipunkti), Tartu maakond (1,8 protsendipunkti) ja Rapla maakond (0,1 protsendipunkti). 2017. aastal oli kolme suurima hõivatute arvuga maakonna osatähtsus Eesti koguhõives veidi alla 70 protsendi ja viie suurima hõivatute arvuga maakonna osatähtsus veidi alla 80 protsendi. Viie väikseima hõivatute arvuga maakonna osatähtsus koguhõives oli veidi üle 8 protsendi.

TÖÖJÕUS OSALEMISE MÄÄR JA TÖÖHÕIVE MÄÄR EESTIS. Definitsioonid.

- **Tööjõus osalemise määr** – tööjõu osatähtsus tööelises rahvastikus.
- **Tööjõud ehk majanduslikult aktiivne rahvastik** – isikud, kes soovivad töötada ja on võimelised töötama.
- **Tööeline rahvastik** – aastatel 1989–1996 inimesed vanuses 15–69 aastat; alates aastast 1997 inimesed vanuses 15–74 aastat. Erinevus aastates tuleneb Eesti esimese tööjõu-uuringu metoodikast, mil inimesi küsitleti aastal 1995, saamaks tagasiulatuvalt andmeid kuni 1989. aasta olukorra kohta.
- **Tööhõive määr** – hõivatute osatähtsus tööelises rahvastikus
- **Hõivatud ehk töötajad** – isikud kes töötavad ja saavad selle eest tasu kas palgatöötaja, ettevõtja või vabakutselisena, töötavad otsese tasuta pereettevõttes või oma talus, ajutiselt ei tööta.

Keeruline on anda nähtusele hinnangut, kui nähtuse hindamiseks puuduvad ühtsed kriteeriumid. Alljärgnevalt väike valik tööjõu hindamise kriteeriumidest.

- Tõsta Eestis tööhõive määra 20–64aastaste vanuserühmas 2020. aastaks 76 protsendini. (Konkurentsivõime kava „Eesti 2020” 2017)
- 75 protsenti 20–64aastastest peab olema tööga hõivatud. (Strateegia „Euroopa 2020” 2010).

- Madalaima maakondliku tööhõive määra osatähtsus Harjumaa tööhõive-määrast vanusegrupis 16aastased kuni pensioniiga on aastal 2020 vähemalt 72 protsenti. (Eesti regionaalarengu strateegia)

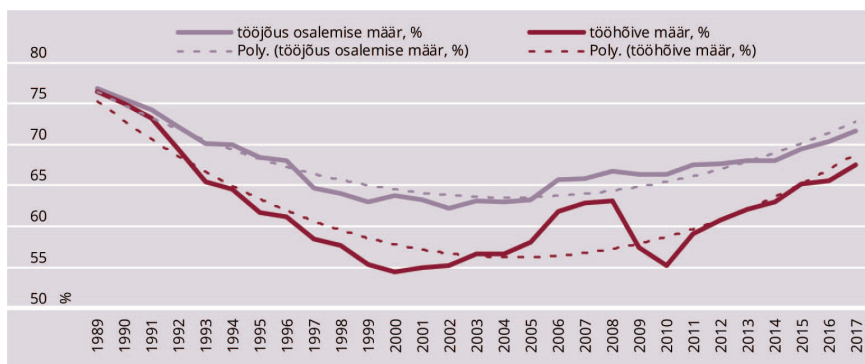
2017. aastal olid Eestis kõik kolm eesmärki täidetud. Tööhõivemäär 20–64-aastaste seas oli vähemalt 76 protsenti seitsmes maakonnas.

Tööjõus osalemise määr ja tööhõive määr Eestis. Eestis käsitletakse tööjõuna isikuid vanuses 15–74 aastat, aastatel 1989–1996 metoodilistel põhjustel vanuses 15–69 aastat. Tööjõus osalemise määra ja tööhõive määra muutumist Eestis aastatel 1989–2017 näeme joonisel 2. Aastal 2017 on tööjõus osalemise määr ja tööhõive määr Eestis väiksemad kui aastal 1989. Pikaajalise trendina on tööjõus osalemise määr ja tööhõive määr muutunud ühtemoodi. Joonis 2 näitab siiski, et nende kahe määra muutumine on olnud oluliselt erinev (näiteks eelmise kümnendi lõpu majanduskriisi ajal) ja sealjuures tabas majanduskriis meestööjõudu tugevamalt.

Tööhõive määr maakonniti aastal

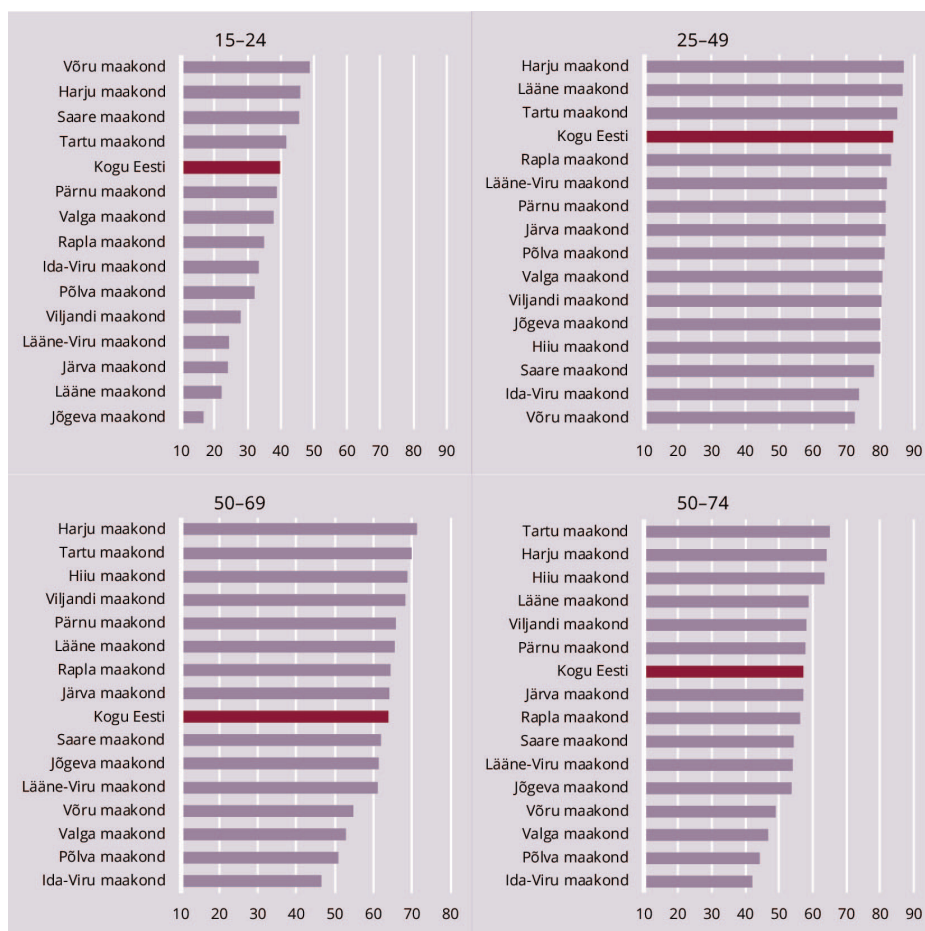
2017. Kuna Eesti tööjõu-uuring on valik-uuring, mille valimi suurus ei ole piisav, et maakonnatasandil ühe aasta andmete põhjal lõplikke järeldusi teha, siis on kindlasti vaja esmast olukorra kirjeldust ekstreemsemate juhtude korral täpsustada kas pikema aegrea, aastakeskmise näitaja või mõne muu analüüsivahendi abil. Tööhõive määr maakondade kaupa on märkimisväärselt erinev (joonis 3). 15–74aastaste seas on kõrgeim tööhõive määr Harju maakonnas (74,2%) ja madalaim Ida-Viru maakonnas (53,9%). Vahe on 20,3 protsendipunkti.

Tööhõive määra maakondlike erinevuste alusel saame väita, et Eesti tööturu areng on selgelt tasakaalust väljas. Tööhõive määra maakondlikud vahed viitavad sellele, et hõive vanuseline struktuur võib maakonniti olla üsna erinev

JOONIS 2. Eesti tööjõus osalemise määr ja tööhõive määr, 1989–1996 15–69aastased; 1997–2017 15–74aastased

Allikas: Statistikaamet

JOONIS 3. Tööhõive määr maakonniti valitud vanuserühmade kaupa, 2017

Allikas: Statistikaamet

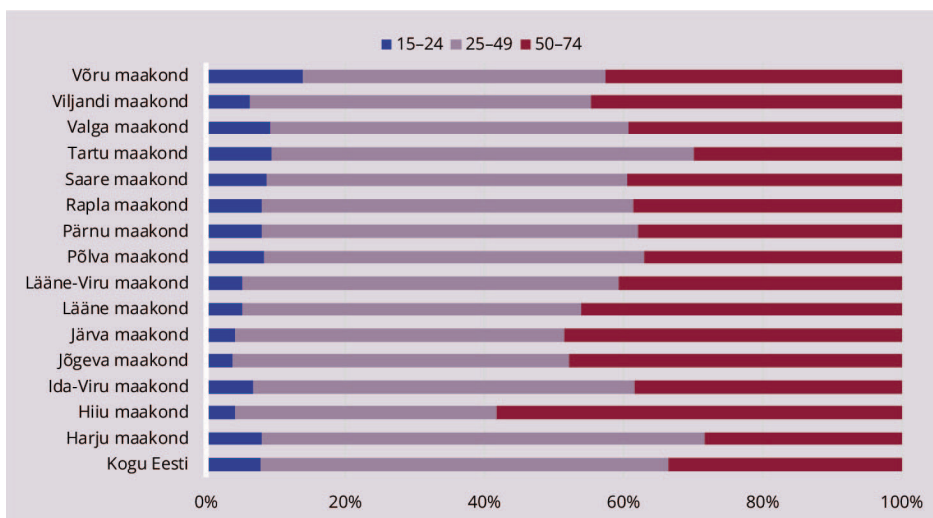
(teist olulist komponenti – rahvastiku maakondliku vanusstruktuuri erinevust – me käesolevas artiklis ei käsitle) ning see oletus leiab kinnitust joonisel 4, mis näitab 50–74aastaste jaotumist hõivatute struktuuris. Mõne maakonna hõive struktuuris tundub selle vanuserühma osatähtsus uskumatult suur. Võrreldes näiteks teiste maakondadega, on Võru maakonna hõive struktuuris 15–24aastaste vanuserühma osatähtsus märgatavamalt suurem.

Eesti tööhõive määr Euroopa kontekstis. Eesti näitajatele parema konteksti loomiseks on mõistlik heita pilk rahvusvahelisele mõõtmele. Euroopa tasandilt vaadates on Eestis hõivatute osatähtsus

tööealises rahvastikus suhteliselt suur (joonis 5). 20–64aastaste tööhõive määr oli 2017. aastal Eestis kõrgem, võrreldes nii praeguse koosseisuga Euroopa Liidu kui ka „vanade” Euroopa Liidu riikidega keskmiselt. Kuigi kriisi ajal kukkus hõive määr allapoole liidu keskmist, on näitaja pärast seda püsivalt kasvanud. Euroopa Liidu riikidest jääb Eesti selle vanusegrupi hõive määraga alla üksnes Rootsil ja Saksamaale. Euroopa Liidu keskmise näitajaga võrreldes on Eestis iseäranis kõrge naiste tööhõive määr. Suhteliselt kõrge naiste tööhõive määr on iseloomulik nii Põhjamaadele kui ka teistele Balti riikidele.

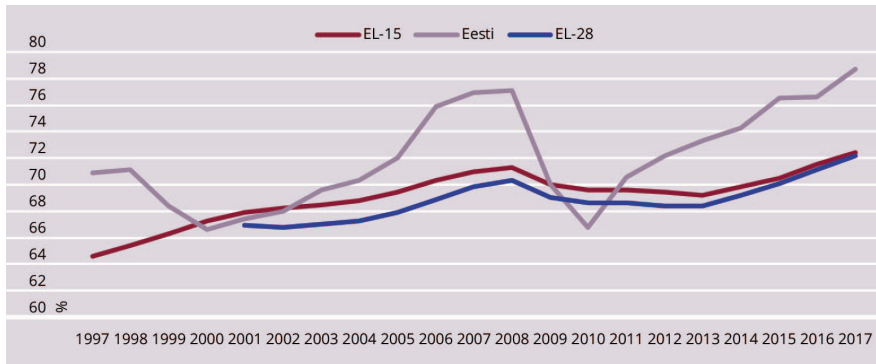
HÕIVE STRUKTUUR EESTIS MAAKONDLIKUL TASANDIL. Hõive struktuur majandussektorite kaupa erineb tugevalt maakonniti (joonis 6): primaarsektori osatähtsus on 2017. aastal suurim Põlva maakonnas (13,0) ja väikseim Harju maakonnas (0,8) – vahe 12,2 protsendipunkti; sekundaarsektoris on kõrgeim näit Ida-Viru maakonnas (44,2) ja madalaim Tartu maakonnas (24,6) – vahe 19,6 protsendipunkti; tertsiaarsektoris on

*Tööhõive määra
maakondlikud erinevused
näitavad, et
Eesti tööturu areng
on selgelt
tasakaalust väljas.*

JOONIS 4. Hõivatute struktuur valitud vanuserühmade järgi maakonniti, 2017

Allikas: Statistikaamet

JOONIS 5. Tööhõive määr Eestis, „vanas” Euroopas ja Euroopa Liidus, 1997–2017

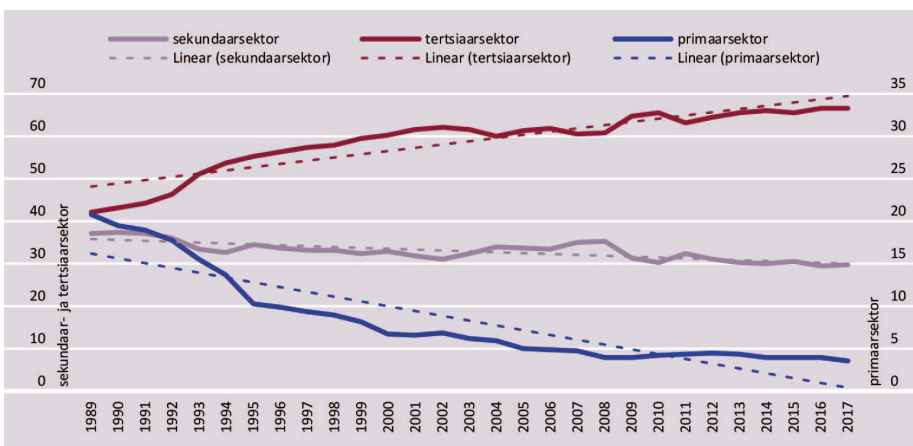
Allikas: Eurostat

kõrgeim näit Harju maakonnas (72,9) ja madalaim Järva maakonnas (49,4) – vahe 23,5 protsendipunkti.

Eesti olusid tunduvalt inimesele ei tule selline suur erinevus üllatusena: Eestis polegi majandussektorid maakonniti ühtlaselt arenenud. Küsimus on selles, kas käsitada neid erinevusi probleemi või tugevusena? Kas püüda erinevusi oluliselt vähendada või leppida olukorraga ja näha mitmekesisuses hoopis Eesti arengu tugevust? See on strateegiline valik, kus autorid näevad mitmekesisuses eelist, mis sisuliselt on kirjas ka Eesti regionaalarengu dokumentides.

Kas hõivestruktuuri maakondlikud erisused majandussektorite kaupa on Eestis optimaalsed? Küsimusele ei saa üheselt vastata. Otstarbeks on see kindlasti maakondade arengukavade koostamise protsessis läbi kalkuleerida.

Vaadates maakondade hõivestruktuuri muutumist aastate 1990 ja 2017 võrduks, on selgelt näha primaarsektori osatähtsuse oluline vähenemine ja tertsiaarsektori osatähtsuse kasv kõikides maakondades. Sekundaarsektori osatähtsuse muutumine maakondades on olnud erinev. Viies maakonnas on sekundaarsektori osatähtsus kahanenud ja kümnes suurenenud.

JOONIS 6. Hõivatute osatähtsus Eestis majandussektorite kaupa, 1997–2017

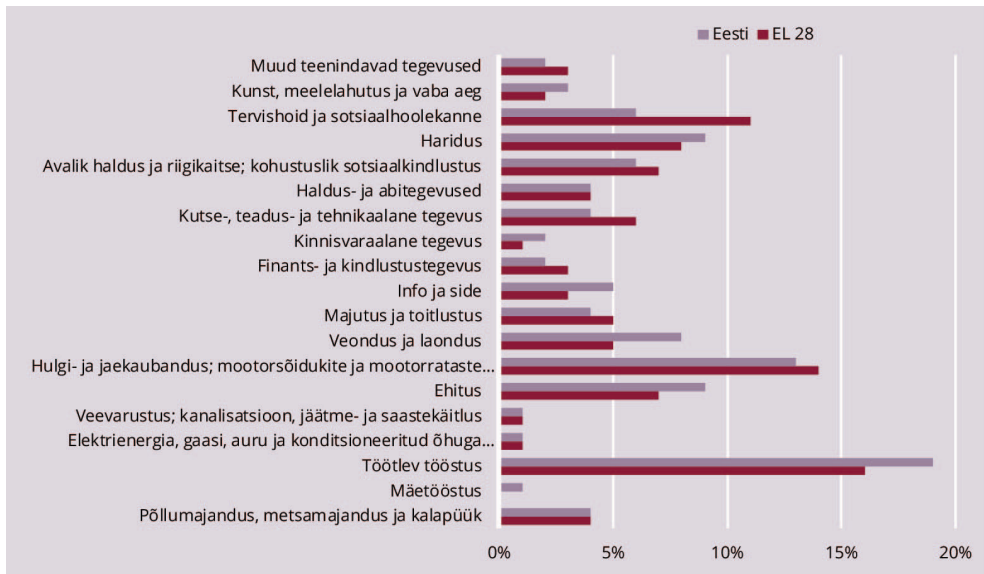
Allikas: Statistikaamet

Hõive struktuur majandussektorite kaupa Euroopas. Euroopa Liidus tegutses 2016. aastal alla viie protsendi 15–74aastastest hõivatutest primaar-, alla veerandi hõivatutest sekundaar- ja ligi kolmveerand tertsiaarsektoris. Nii Eesti kui ka „vana” Euroopa (EL-15 ehk EL-iga enne 2004. aastat liitunud riikide) majandussektorite hõivestruktuurides on areng möödunud kahe aastakümneni jooksul järginud teoreetilistes alustes kirjeldatud.

Kuigi trendid on „vanas” Euroopas ja Eestis sarnased, erines mõnevõrra algtase. Sotsialismileeri tööturg oli „moonutatud”. Rutkowski (2006) järgi oli tekitatud täishõive ning töötus oli põhimõtteliselt olematu. Ettevõtted kaasasid rohkem tööjõudu, kui oli vaja toodangu tootmiseks. Tulumuseks oli tööjõu madal tootlikkus, mis väljendus ka madalates palkades. Plaanimajanduses oli tööstussektor ülearendatud ja teenuste sektor alaarenenud. Siiski, Euroopa siirdeühiskondades kasvas

tertsiaarsektori osatähtsus pigem (kuigi mitte ilmtingimata) primaarsektori kui tööstussektori arvelt. Muide, Rutkowski tõi välja, et Eesti oli siirderiikide võrdluses tööjõu paigutamisel teenustesektoris kõige edukam.

Hõive struktuur Eestis ja Euroopas tegevusalade kaupa. Riikide tasandil on võimalik uurida hõivestruktuuri ning selle arengut ka tegevusalade¹ kaupa. Nii Eestis kui ka Euroopa Liidus oli 2017. aastal peamiseks hõivepakkujaks töötlev tööstus (joonis 7). Hõivatute osakaal oli suhteliselt suur ka hulgi- ja jaekaubanduses ning mootorsõidukite ja mootorrataste remondis. Vaatluse all olevatest tegevusaladest oli hõivatute osatähtsus nii Euroopa Liidus kui ka Eestis väikseim mäetööstuses, veevarustuses, kanalisatsiooni, jäätme- ja saastekäitluses ning elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamisel.

JOONIS 7. Hõivatute jagunemine tegevusala järgi Euroopa Liidus ja Eestis, 2017, %

Allikas: Eurostat

¹ Euroopa Ühenduse majanduse tegevusalade klassifikaatori, lühendatult NACE Rev 2, klassifikatsioon. Eesti näitajate puudumise tõttu pole siin kaasatud kodumajapidamiste kui tööandjate, kodumajapidamiste oma tarbeks mõeldud eristamata kaupade tootmise ja teenuste osutamise ning ekstraterritoriaalsete organisatsioonide ja üksuste tegevusalasid.

Kui võrrelda hõivatute osatähtsust tegevusalade kaupa Eestis ja teistes Euroopa Liidu riikides, on see Eestis suhteliselt suur ehituses, veonduses ja laonduses, infos ja sides ning kinnisvara alal (tabel 1). Kõige olulisem erinevus torkab silma tervishoius ja sotsiaalhoolekandes hõivatute puhul – kui liidus keskmiselt tegutses seal 11 protsenti hõivatutest, siis Eestis vaid 6 protsenti. Teiste riikidega võrreldes on Eestis suhteliselt väike ka finants- ja kindlustustegevuses hõivatute osatähtsus.

Kuigi esineb erandeid, kipub sekundaarsektoris hõivatute osatähtsus olema suurem pigem Kesk- ja Ida-Euroopa riikides. Tertsiaarsektoris hõivatute suurema osatähtsusega torkavad silma Lääne-Euroopa riigid. Primaarsektoris selget seaduspära välja ei joonistu ning suurema osatähtsusega riikide hulgas võib leida nii Lõuna- kui ka Kesk- ja Ida-Euroopa riike.

Erinevusi ei esine mitte ainult riikide vahel, vaid ka riikide sees.

Majandus-sektor	Tegevusala	Kolm suurima osakaaluga riiki	Eesti koht
Primaar-sektor	Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	Rumeenia, Kreeka, Poola	16.
Sekundaar-sektor	Mäetööstus	Poola, Bulgaaria, Rumeenia	5.
	Töötlev tööstus	Tšehhi, Sloveenia, Slovakkia	9.
	Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	Läti, Slovakkia, Bulgaaria	4.
	Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	Horvaatia, Ungari, Rumeenia	22.
	Ehitus	Slovakkia, Eesti, Küpros	2.
Tertsiaar-sektor	Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootor-rataste remont	Küpros, Kreeka, Bulgaaria	18.
	Veondus ja laondus	Läti, Eesti, Leedu	2.
	Majutus ja toitlustus	Küpros, Kreeka, Hispaania	18.
	Info ja side	Iirimaa, Eesti, Luksemburg	2.
	Finants- ja kindlustustegevus	Luksemburg, Küpros, Malta	26.
	Kinnisvaraalaane tegevus	Läti, Eesti, Rootsi	2.
	Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	Luksemburg, Rootsi, Holland	19.
	Haldus- ja abitegevused	Belgia, Holland, Hispaania	16.
	Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	Luksemburg, Ungari, Prantsusmaa	23.
	Haridus	Rootsi, Ühendkuningriik, Luksemburg	10.
	Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	Taani, Soome, Holland	26.
	Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	Malta, Läti, Soome	5.
	Muu teenindav tegevus	Küpros, Itaalia, Soome	19.

TABEL 1. Kolm konkreetset tegevusalal suurima hõivatute osakaaluga ELi riiki ning Eesti koht riikide pingereas, 2017

Allikas: Eurostat

Kõige olulisemad erinevused ilmnevad Kreeka NUTS 2² taseme piirkondade vahel. Näiteks on seal piirkond, kus primaarsektoris on hõivatud pool kõigist hõivatutest (Nord-Est), aga ka piirkond, kus primaarsektori hõive on marginaalne (Bucuresti – Ilfov). Nende piirkondade vahel tuleb teistsugune erinevus välja tertsiaarsektoris (ühes tegeleb 31% ja teises 81% hõivatutest).

Kuidas on muutunud hõivatute osatähtsus tegevusalade kaupa Eestis? Märkimist väärib, et põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi tegevusalal on aastate 1989 ja 2017 võrdluses hõivatute arv vähenenud 7,5 korda. Arvestatav suhteline kahanemine hõivatutes on toimunud töötlevas tööstuses. Hõivatute osatähtsus on kahanenud ka mäetööstuses ning elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamise alal. Üsna volatiilne on olnud ehituses hõivatute osatähtsus. Kuigi nii 1989. kui ka 2017. aastal oli ehituses hõivatute osatähtsus 8–9 protsendi vahel, ulatus see 2007. aastal majandusbuumi tipus üle 12 protsendi. Absoluutarvudes on enim hõivatuid juurde tulnud kaubandusse. Tähelepanuväärne on see, et oluline kasv toimus hulgi- ja jaekaubanduse ning mootorsõidukite ja mootorrataste remondi tegevusalal 1990. aastate alguses ning viimased 20 aastat on tegevusalal hõivatute arv ning nende osatähtsus jäänud suhteliselt stabiilseks. Aastate 1989–2017 jooksul on oluliselt kasvanud ka info ja side ning haldus- ja abitegevuste alal hõivatute arv.

² NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) on Euroopa Liidus ühine piirkondlike üksuste statistiline klassifikaator, mis on aluseks piirkondliku statistika kogumisel, koostamisel ja levitamisel. Selle alusel jaguneb Euroopa Liidu majandusterritoorium statistiliselt kolme taseme vahel:

- ▶ NUTS 1 – suurim piirkond, millel on administratiivne funktsioon;
- ▶ NUTS 2 – keskmise suurusega statistiline piirkond, 100 000 kuni 10 miljonit elanikku;
- ▶ NUTS 3 – väikseim piirkond, enamasti ka halduspiirkond.

Eestis on ainult üks NUTS 1 ja NUTS 2 piirkond: Eesti kokku. NUTS 3 piirkondi on Eestis viis. (NUTSi ... 2015)

2008. aasta on võetud Euroopas muutuste võrdluse aluseks eelkõige seetõttu, et alates sellest ajast pärinevad andmed tegevusalade klassifikatsiooni kehtiva versiooni kohta, aga ka seetõttu, et siis ei olnud majanduskriisi „süvik” veel saabunud. Drastilisi muutusi pole ei Eestis ega Euroopa Liidus toimunud. Hõivatute arv on nii Eestis kui ka liidus enim (absoluutarvuliselt) vähenenud ehituses ja töötlevas tööstuses. Kui Euroopa Liidus keskmiselt on oluline vähenemine toimunud ka primaarsektoris, siis Eestis on see väiksem. Kuigi tertsiaarsektori tähtsus on tervikuna kasvanud, on tegevusalasid, kus hõivatuid on jäänud suhteliselt vähemaks. Nende hulgas kerkib esile hulgi- ja jaekaubanduse ning mootorsõidukite hoolduse ja remondi tegevusala. Eesti puhul on suhteliselt suur langus toimunud ka hariduse, Euroopa Liidu tasandil aga avaliku halduse ja riigikaitse ning kohustusliku ravikindlustuse tegevusalal. Hõivatute arv on märgatavalt kasvanud tervishoiu ja sotsiaalhoolekande ning kutse-, teadus- ja tehnikaalal, Eestis paistab kasvuveldkonnana silma info ja side.

Hõivestruktuur kõrgemalt vs. madalamalt arenenud piirkondades.

Rääkides Eesti maakondade hõivestruktuuri erinevustest majandussektorite kaupa, nentisime, et ühest hinnangut struktuuri optimaalsusele anda pole võimalik, kuigi küsimus, milline struktuur oleks mõistlik, on igati põhjendatud.

Alljärgnevalt vaatame, missugune hõivestruktuur majandussektorite ja tegevusalade kaupa on iseloomulik kõrgemalt arenenud piirkondadele.

Analüüsi tarbeks tehti Euroopa Liidu riikide NUTS 2 tasandi piirkondades eri tegevusalades (aluseks NACE Rev 2 liigitus, mõningad väiksemad tegevusalad on agregeeritud) hõivatute osatähtsuse ja piirkonna SKP *per capita* taseme (võrreldes Euroopa Liidu keskmisega) vahel korrelatsioonanalüüs. Tulemused on toodud tabelis 2.

Tegevusala	Osatähtsus vs. SKP per capita tase
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	-0,469**
Tööstus (v.a ehitus)	-0,303**
Ehitus	-0,225**
Hulgi- ja jaekaubandus, veondus ja laondus, majutus ja toitlustus	-0,254**
Info ja side	0,573**
Finants- ja kindlustustegevus	0,642**
Kinnisvaraala tegevus	0,204**
Kutse-, teadus- ja tehnikaala tegevus; haldus- ja abitegevused	0,688**
Avalik haldus ja riigikaitse, haridus, tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	0,252**
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg; muud tegevusalad	0,364**

TABEL 2. Pearsoni korrelatsioonikordaja 2016. aasta SKP *per capita* taseme ja tegevusalas hõivatute osakaalu vahel

** oluline nivool 0,01

Allikas: Eurostat

Tugevaim positiivne seos SKP taseme ning hõivatute osakaalu vahel esineb kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse ning haldus- ja abitegevuste alal. Seos oli suhteliselt tugev ka finants- ja kindlustustegevuse, aga ka info ja side alal.

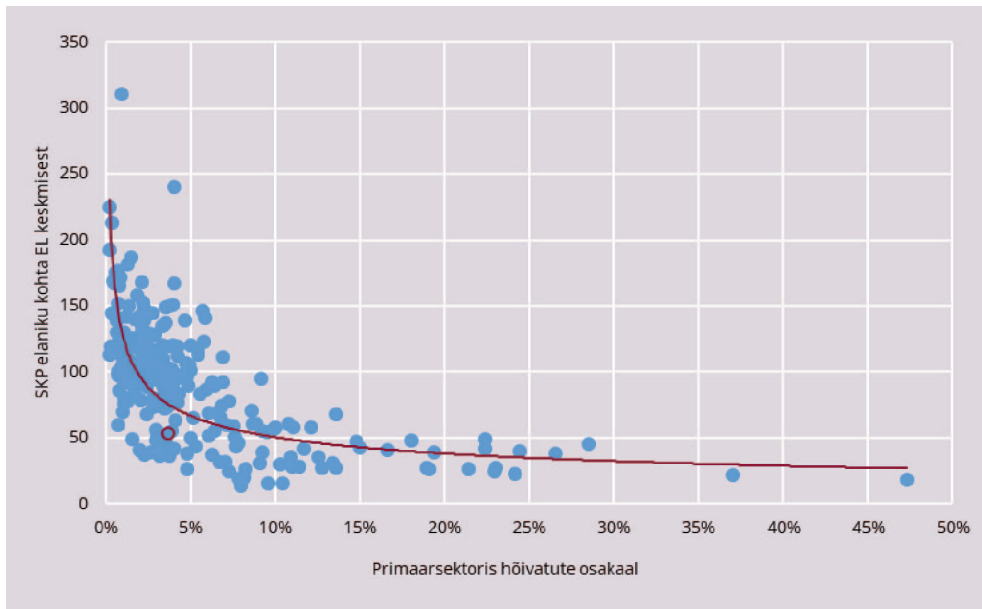
Tugevaim (kuigi suhteliselt mõõdukas) negatiivne seos esines põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi alal. Seos oli negatiivne (kuigi pigem nõrgem) ka sekundaarsektori tegevusaladel ehk tööstuses ja ehituses. Tertsiaarsektori tegevusaladest ilmnas see üksnes hulgi- ja jaekaubanduse, veonduse ja laonduse ning majutuse ja toitlustuse tegevusalal.

Altmed toetavad seisukohta, et majanduslikult paremal järjel olevatele piirkondadele on iseloomulik suurem tertsiaar- ning väiksem primaar- ja sekundaarsektori osatähtsus. Tertsiaarsektori sees on aga üsna olulised erinevused.

Kinnitus eeltoodud väitele on esitatud joonisel 8, mis näitab, et primaarsektori osatähtsuse teatud taseme juures hakkab SKP elaniku kohta kiiresti kasvama. (Täpsustuseks, et tagada võimalikult „selge” pilt, pole joonisel kujutatud Inner

London-Westi piirkonda, mis eristubalt kõrge SKP *per capita* taseme tõttu halvendaks joonise loetavust). Eesti primaarsektori osatähtsus hõive struktuuris ei ole väga paljude NUTS 2 piirkondadega võrreldes suur, aga see on suurem, kui punkt, kus väiksem osatähtsus toob kaasa SKP kiire kasvu elaniku kohta. **Hoiatus!** Joonist ei tohi tõlgendada nii, et Eesti peaks astuma jõulisi samme primaarsektori osatähtsuse vähendamiseks. Tuleb mees pidada, et põllumajanduse tähtsust ei olegi võimalik alati rahas hinnata. Kõige kriitilisem põhjus on see, et põllumajandus tagab toidutootjana meie ellujäämise – on meie turvagarantii. Põllumajandusel on ka oluline regionaalpoliitiline roll. On mitmeid perifeerseid piirkondi, kus primaarsektor on jätkuvalt suurim tööpakkuja. Tähelepanuta ei saa jätta ka põllumajanduse kui traditsioonide kandja tähtsust.

Praegune lühianalüüs ei vasta küsimusele, milline oleks optimaalne hõivestruktuur Eestis majandussektorite ja tegevusalade kaupa, küll aga annab vihjeid, millises suunas liikumise üle võiks mõtteid vahetada.

JOONIS 8. Euroopa Liidu NUTS 2 piirkonnad primaarsektoris hõivatute osatähtsuse ja SKP järgi elaniku kohta, võrreldes ELi keskmisega aastal 2016

Allikas: Eurostat

Ülevaate lõpetuseks on toodud analüütik Rutkowski käsitus edukamaid piirkondi iseloomustavate tunnuste kohta.

Rutkowski rõhutab, et paremad tööturuväljavaated on suurema aglomratsiooniga (ruumilise kuhjumisega) linnalistes piirkondades, kus on suur teenuste sektori osatähtsus, arenenud infrastruktuur ning haritud ja oskustega tööjõud. Halvemini tulevad tööturu seisukohalt toime tööstuspiirkonnad, kus on vananenud, vähese konkurentsivõimega ja kahanevad tööstused (eelkõige rasketööstus, näiteks terasetootmine ja kaevandamine). Põllumajanduse suure osatähtsusega piirkondade käekäik võib olla erinev. Paremate töötingimuste ja majanduskasvu võtmena näeb Rutkowski investeerimist ja sellest tulenevat töökohade loomist. Seega seisavad mahajäänud piirkonnad silmitsi väljakutsega kaasata investeringuid, mis nõuavad ettevõtete ligitõmbamiseks, infrastruktuuri arendamiseks ja inimkapitali investeerimiseks

ning seeläbi tööjõu tootlikkuse tõstmiseks stiimulite tekitamist. (Rutkowski 2006)

KOKKUVÕTE. Viimase paarisaja aasta jooksul on majanduse ja tööturu olemust oluliselt mõjutanud masinad. Aurumasin tekitas algul vastuseisu, kuid võeti omaks, tekitas revolutsiooni ja muutis maailma. Viimastel aastakümnetel on toimunud arvutite plahvatuslik areng ning enam ei kujutata elu ilma nendeta ette. Kui varem seostati tööjõu asendamist masinatega pigem primaar- ja sekundaarsektoriga, siis nüüd räägitakse sellest üha enam ka teenuste sektori puhul. Paljud (teenindus) tegevused on läinud üle masinatele, mõne puhul ei soovita seda (veel) teha. Kas arvutite (sh tehisintellekti) arengust võib kujuneda lahendus teenuste sektori väikese kasvupotentsiaali probleemile?

Tertsiariseerumist ehk teenuste sektori tähtsuse kasvu primaar- ja sekundaarsektori arvelt võib käsitada paratamatu nähtusena, eriti väikestes avatud majandustes, nagu

seda on Eesti. Paarkümmend aastat tagasi oli Eestil mõnevõrra teistsugune stardi-positatsioon kui „vabadel” lääneriikidel, kuid ajapikku on toimunud konvergens ning praeguseks on hõivestruktuur majandussektorite, aga väikese mööndusega ka tegevusalade kaupa üsna sarnaseks muutunud.

Nagu ei maksa väita, et riigi majandusarengu parendamiseks oleks tarvis kaotada põllumajandus, ei maksa ka arvata, et edu garanteerib kindel majanduse struktuur (praegusel juhul hõivatute näol) kas siis sektorite või konkreetsemalt tegevusalade kaupa. Edukas olemiseks võib teha midagi teisiti ja paremini kui teised või siis „jälgendada” edukamate tegevust. Tertsiariseerumist silmas pidades juhivad Van Ark jt (2008) tähelepanu sellele, et teenustesektori innovatsioone on märksa keerulisem „kopeerida” kui tootmissektori „kövu”, tehnoloogiapõhiseid, kasvõi juba seetõttu, et tegevus on teenuste valdkonnas vähem standardiseeritud kui tootmises. Seega sõltub edukus väga suuresti konkreetsetest ettevõtetest. Taasiseseisvunud Eestis näeme tööhõive struktuuri põhjalikke muutusi. Pärast taasiseseisvumist, kui toimus üleminek sotsialistlikult majandussüsteemilt kapitalistlikule, olid muutused ülisuured. Muutused jätkusid ja jätkuvad ka hiljem, kuid taasiseseisvumise algusperioodiga võrreldes märgatavalt väiksemas ulatuses.

Majanduse pideva edenemise soov on iseenesestmõistetav. Küsimusel, milline on seda parimal viisil toetav hõivestruktuur, ei ole ühest vastust. Visionäärid pole ka selgelt välja öelnud, milline hõivestruktuur oleks Eesti riigile sobivaim. Selge plaani puudumine tähendab ka seda, et statistikutel on keeruline analüüsida, kas Eesti tööturg on struktuurselt liikumas soovitud suunas. Trende vaadates saame aga väita, et taasiseseisvumise ajal on Eesti tööhõive struktuur liikunud lähemale Euroopa Liidu majanduslikult edukamate riikide tööhõive struktuurile.

Majanduse ja tööturu mahu mõttes ei ole Eesti kindlasti suur riik. Ometi on

Eesti piirkondlikud erisused tööhõive struktuuris märkimisväärsed. Kas see on Eesti tugevus või nõrkus? See on kindlasti vaatenurga küsimus, kui analüüsime piirkondlikke erinevusi majandussektorite ja tegevusalade kaupa. Täiesti kindel, et Ida-Viru tööstuspiirkonna majandus- ja tööhõive struktuur ei saa olla eeskujuks Setomaa struktuurile.

Kui võrdleme tööturu olukorda hõivemäära abil, siis on selge, et väiksema hõivemääraga piirkondades tuleb tegeleda hõivemäära suurendamise teemaga. Tööjõu suhteliselt pideva defitsiidi tingimustes näitab väike hõivemäär kindlasti reservi olemasolu. Kuidas reservi kasutada, on omaette teema. Argument, et töötute ja heitunute seas pole piisava kvalifikatsiooniga vajalikku tööjõudu ja majanduse

Taasiseseisvumise ajal on Eesti tööhõive struktuur liikunud lähemale ELi majanduslikult edukamate riikide tööhõivestruktuurile.

edendamiseks tuleb see leida väljastpoolt Eestit, on arusaadav konkreetse ettevõtte puhul, kuid Eesti kui riigi seisukohalt vajab kindlasti kalkuleerimist ja arutelu. Fakt on see, et üks kõrgemaid tööhõive määrasid Euroopa Liidus viitab sellele, et eestimaalased on suudetud üsna edukalt tööturule kaasata.

Edukas tööturg on paindlik ja suudab muutustega kohaneda. Paindlikkus ja kohanemisvõime peaksid avalduma ka indiviidi tasandil. Muutused toimuvad sageli inimese tahtest sõltumata, seega, mida paindlikum, mida rohkem valmis on inimene muutusteks, seda vähem see teda häirib. Eamets kirjutas 2007. aasta inimarengu aruandes, et üha enam

väärtustatakse universaalset töötajat, kes on paindlik ja saab hakkama tootmisprotsessi eri lülides. Selline töötaja peaks olema võimeline lõimima tehnoloogiat, sotsiaalseid oskusi ja ärilist arusaama ning täpse tööjuhise täitmise asemel oodatakse temalt endalt lahendusi lõppeesmärgi saavutamiseks. Autorid leiavad, et sama tähelepanek kehtib ka 11 aastat hiljem. Tööturul hinnatakse aina enam töötajat, kes on võimeline omandatud valdkondade vahelisi teadmisi ja oskusi tegelikult majanduses edukalt rakendama. Kahtlemata seab see väljakutse haridussüsteemile.

Käesolevas artiklis pole käsitletud kõiki struktuurseid muutusi Eesti tööhõives ega ka neid, mille kohta on piirkondade kaupa olemas riiklik statistika. Näiteks pole käsitletud struktuurset muutust hõivatute jaotumises tööandja liigi järgi, mida on kindlasti vaja uurida olukorras, kus surve avaliku sektori vähendamisele on märkimisväärne. Autorid lubavad, et puuduvad teemad leiavad käsitlemist selle artikli jätkuloos.

KASUTATUD KIRJANDUS

- CLARK, C. (1940). The conditions of economic progress. London: MacMillan & Co. Ltd. Viidatud: Schettkat, R., Yocarini, L. (2003). The shift to services: A review of the literature. – Institute for the Study of Labor discussion paper, 964. – <http://ftp.iza.org/dp964.pdf> vahendusel.
- EAMETS, R. (2007). Majandusstruktuur, tööturg ja haridus peatükis „Eesti majandusstruktuuri tulevik”. – Inimarengu aruanne 2007. Eesti Koostöö Kogu.
- EESTI REGIOONALARENGU STRATEEGIA. (2014). Regionaalministri valitsemisala. Tallinn. – https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/eesti_regionalarengu_strateegia_2014-2020.pdf
- EUROOPA 2020. AASTAL. (2010). Aruka, jätkusuutliku ja kasvava majanduskasvu strateegia. Komisjoni teatis. Brüssel, 3.3. – http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_ET_ACT_part1_v1.pdf
- EUROSTATi andmebaaside tabelid 1995–2017.
- FUCHS, V. R. (1968). The service economy. National Bureau of Economic Research. Columbia University Press.
- KONKURENTSIVÕIME KAVA „EESTI 2020”. (2017). Heaks kiidetud Vabariigi Valitsuses 26. aprillil 2018. – https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/eesti2020/ee2020_tekstiosa_2018-2020_heaks_kiidetud_26.4.2018.pdf
- MCCORD, G. C., SACHS, J. D. (2013). Development, structure, and transformation: Some evidence on comparative economic growth. – NBER Working Paper, 19512. – <http://www.nber.org/papers/w19512.pdf>
- NUTSi piirkonnad. (2015). Statistikaamet. – <https://www.stat.ee/296046>
- RUTKOWSKI, J. (2006). Labor market developments during economic transition. – World Bank Policy Research Working Paper 3894. – <http://documents.worldbank.org/curated/en/503261468019793470/pdf/wps3894.pdf>
- SCHETTKAT, R., YOCARINI, L. (2003). The shift to services: A review of the literature. – Institute for the Study of Labor discussion paper, 964. – <http://ftp.iza.org/dp964.pdf>
- STATISTIKAAMETi andmebaasi tabelid 1989–2017 ja tööjõu-uuringud aastatest aastast 1995.
- VAN ARK, B., O'MAHONY, M., TIMMER, M. P. (2008). The productivity gap between Europe and the United States: Trends and causes. – Journal of Economic Perspectives, 22 (1), 25–44.